

ROZPAD ČESKOSLOVENSKA A JUGOSLÁVIE V KOMPATIVNÍM POHLEDU

DAVID KOLUMBER

Masarykova univerzita, Právnická fakulta / Brno, Česká republika

Abstract in original language

Československo i Jugoslávie vznikly po první světové válce, v období druhé světové války prožily svůj první zánik a oba tyto státy jako federace nepřežily nahrazení predominance komunistické strany politickou pluralitou. Tento příspěvek mapuje podobnosti a rozdílnosti ve vývoji obou federací, zejména v období jejich rozpadu v devadesátých letech dvacátého století.

Key words in original language

Československo; Jugoslávie; postkomunismus; federace; konflikt; secese; dezintegrace; ústavnost

Abstract

Czechoslovakia and Yugoslavia were created after WWI, in the period of WWII both of these states broke up for the first time and both of these states later did not survive a substitution of Communist party's predominance by a political pluralism. This contribution deals with similarities and differences in development of these federations, especially in the period of their break-up in 1990's.

Key words

Czechoslovakia, Yugoslavia, post-communism; federation; conflict; secession; disintegration; constitutionalism

ÚVOD

Konflikt v Jugoslávii, který se rozhořel v roce 1991, byl pro mnohé československé občany něčím zcela nečekaným. Zkalila se iluze přátelského poměru mezi národy a národnostmi Jugoslávie a v době otazníku nad budoucností společného státu Čechů a Slováků si mnozí začali uvědomovat, že k eskalaci napětí, kterou neočekávali v Jugoslávii, může dojít i v československém prostředí.

Nemělo by být opomenuto, že kromě zániku v období po zhroucení predominance komunistické strany, se státy podobaly i souvislostmi svého vzniku, meziválečným vývojem a situací válečnou a poválečnou. Těžištěm mého příspěvku je období rozpadu v devadesátých letech, ovšem alespoň nastíněn je i předcházející vývoj.

1. VZNIK STÁTU A CESTA K FEDERACI

Poprvé oba státy prodělaly svůj rozpad v období vrcholné krize versailleského systému, kdy se konstrukce unitárního státu fiktivního národa, typická pro obě země v meziválečném období, stala dále

neudržitelnou. Zániku Česko-Slovenska v březnu 1939 předcházela etapa slovenské a podkarpatoruské autonomie,¹ jejíž ústavní zakotvení vytvořilo z Česko-Slovenska asymetrickou trialistickou federaci. Samotný zánik v březnu 1939 souvisel s vyhlášením samostatného Slovenského štátu, když při použití závěrů Badinterovy arbitrážní komise, artikulovaných právě v souvislosti s dezintegrací Jugoslávie v devadesátých letech, je možné zkonstatovat, že Česko-Slovensko zaniklo 14. března 1939 v důsledku nemožnosti výkonu efektivní moci ústředních orgánů ve vztahu k východním částem republiky. Podkarpatská Rus, od 31. prosince 1938 Karpatská Ukrajina,² byla zabrána Maďarskem. Na území Slovenska, které v důsledku první vídeňské arbitráže nezabralo Maďarsko, vznikl v zásadě samostatný stát a historické země, nezabrané již předtím Německem a Polskem, vytvořily základ říšskoněmeckého protektorátu.

V Jugoslávii pak k popření unitaristických snah, akcelerovaných nastolením šestojanuarské diktatury v lednu 1929, došlo v srpnu 1939 přijetím dohody Maček – Cvetković, na jejímž základě vznikla Chorvatská bánovina, zřetelně popírající soustavu dosavadních bánovin utvořených zásadně bez respektu k historickým či etnickým hranicím uvnitř Jugoslávie. Stát jižních Slovanů byl rozvrácen v dubnu 1941 a v následném období na části tohoto území panoval okupační režim a ve zbytku bylo teritorium bývalé Jugoslávie v držení místních quislingů. V tomto prostoru se střetávaly různé proudy, jež se nezastavily před fyzickou likvidací svých nepřátel, ať již pojatých etnicky, anebo třídně. Zmínil bych zejména hnutí Ustaša v Nezávislém státu Chorvatsko (NDH), jehož cílem byla mimo jiné anihilace srbského etnika v prostoru NDH, četniky plk. Dragoljuba Mihailoviće (oficiálně Jugoslávské vojsko ve vlasti), kteří se orientovali zejména na boj za velké a etnicky homogenní Srbsko, a v neposlední řadě komunisty pod vedením Josipa Broze Tita, kteří se sice vyznačovali ultralevicovým programem, nicméně také již od podzimu 1940 hovořili o vytvoření federace s rovnoprávnými národy, za současného uznání černohorského a makedonského národa, jako o své prioritě.³

Období druhé světové války představovalo zvrát v poměru nejen mezi Čechy a Slováky, ale také mezi národy Jugoslávie.

Již usnesení Slovenské národní rady (SNR) ze dne 29. září 1944, tedy z období Slovenského národního povstání (SNP), dávalo tušit, že SNR

---

¹ Úst. zák. č. 299 a 328/1938 Sb. z. a n.

² Nařízení vlády Podkarpatské Rusi č. 36/1938 Úředního věstníku vlády Podkarpatské Rusi, o názvu země.

³ Srov. ŠTĚPÁNEK, Václav. Kosovská otázka v socialistické Jugoslávii. [online]. 2010 [cit. 2012-11-11]. Habilitační spis. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Dostupné z: <http://is.muni.cz/do/rect/habilitace/1421/stepanek/habilitace/Kosovska_otazka_v_socialistike_Jugoslavii.pdf>.

nemíní obnovit předmnichovský česko-slovenský ústavní poměr.⁴ Situace se změnila porážkou SNP, nicméně Košický vládní program již zřetelně hovořil o obnovení republiky jako společného státu rovnoprávných národů s příslibem konstituování slovenských orgánů moci zákonodárné, vládní a výkonné.⁵ Tyto slovenské orgány - SNR a Sbor pověřenců - byly jako představitelé národní svébytnosti slovenského národa zakotveny, s ohledem na Košický vládní program a pražské dohody, také v Ústavě 9. května.⁶ Celá kapitola pátá této ústavy, upravující slovenské národní orgány, byla v roce 1956 nahrazena s tím, že dosavadní stav je neúměrně centralistický.⁷ Již v roce 1960 ovšem nová socialistická ústava nastolila tuhý centralismus a omezila moc slovenských orgánů. Diskuse o změnách státoprávního uspořádání vztahů Čechů a Slováků byla zahájena v období Pražského jara a jejím vrcholem bylo přijetí ústavního zákona o československé federaci dne 28. října 1968.⁸

Podoba poválečné Jugoslávie byla určena usnesením II. zasedání AVNOJ (Antifašistická rada národního osvobození Jugoslávie; politická platforma národně-osvobozeneckých jugoslávských struktur) z 29. listopadu 1943 o vytvoření Jugoslávie na federálním základě. Na toto usnesení navazovala rozhodnutí zemských partyzánských antifašistických platforem.⁹ Okamžitě po skončení války uchopili komunisté v jednotlivých částech Jugoslávie politickou moc, když

---

⁴ Srov. Slovenská národní rada 1944: Stenoprotokol z [9.] zasadnutia Slovenskej národnej rady dňa 29. septembra 1944 o 17. hodine v Banskej Bystrici [online]. 1944-09-29 [cit. 2012-11-11]. URL: <<http://www.psp.cz/eknih/1944snr/stenprot/009schuz/s009001.htm>>.

⁵ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa II 1945-1960. Praha: Karolinum, 2006. s. 21-33.

⁶ Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1948: Tisk č. 1227: Návrh ústavního výboru vypracovaný podle § 3, odst. 1 zákona ze dne 17. října 1946, č. 197 Sb., o ústavním výboru ústavodárného Národního shromáždění, na vydání ústavního zákona: ÚSTAVA ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY [online]. 1948-05-07 [cit. 2012-11-11]. URL: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t1227_06.htm>.

⁷ ZDOBINSKÝ, Stanislav et al. Československá ústava: komentář. Praha: Panorama, 1988. s. 30.

⁸ Podrobně RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. s. 470-532.

⁹ Osvobozenecká fronta (OF), resp. Slovinská národněosvobozenecká rada (SNOS), ve Slovinsku, Antifašistické shromáždění národního osvobození Makedonie (ASNOM), Antifašistická skupština národního osvobození Srbska (ASNOS), Zemská rada národního osvobození Chorvatska (ZAVNOH), Zemská rada národního osvobození Bosny a Hercegoviny (ZAVNOBiH), Černohorská antifašistická skupština národního osvobození (CASNO)

některé své politické oponenty zlikvidovali ještě v průběhu války jejich obviněním z kolaborace. Státoprávní decentralizace byla znehodnocována vnitřním politickým centralismem Komunistické strany Jugoslávie (KPJ), na níž stála politická moc v zemi. Významným prvkem byla také Jugoslávská lidová armáda (JNA), jež v podstatě vznikla přeměnou z dosavadních partyzánských vojsk. Poměr národů a národností v poválečné Jugoslávii byl podřízen postulátu "bratrství a jednoty".

Ke zlomu ve vývoji Jugoslávie došlo v červnu 1948 v důsledku propuknutí sovětsko-jugoslávské roztržky. Následně byla Jugoslávie ze strany východoevropských států vojensky a hospodářsky bojkotována a její vedení se uchýlilo k hledání vlastní cesty k socialismu, resp. komunismu. Hlavní jugoslávský ideolog, Edvard Kardelj, odmítl leninské deformace a zamýšlel se odvíjet od čistého marxismu, což mělo i zřetelný dopad na KPJ, která v roce 1952 změnila název na Svaz komunistů Jugoslávie (SKJ).

2. OBDOBÍ SOCIALISTICKÉ FEDERACE

Československo se federací podruhé ve svých dějinách stalo 1. ledna 1969.¹⁰ Federaci tvořila Česká socialistická republika a Slovenská socialistická republika. Skutečnou federací byla za komunistické politické dominance ČSSR nicméně jen do 21. prosince 1970, když úst. zák. č. 125/1970 Sb. z důvodu tvrzeného "posílení koncepční úlohy federálního centra" oslabil působnost republik a pravomoc jejich orgánů.¹¹

Ústava z dubna 1963 vymezovala Socialistickou federativní republiku Jugoslávii (SFRJ) jako svazový stát dobrovolně sjednocených a rovnoprávných národů a socialistické a demokratické společnosti založené na moci pracujícího lidu a samosprávě (čl. 1 ústavy). Zvláštností SFRJ a její ústavy z roku 1963 bylo zakotvení ústavního soudu,¹² který byl naopak v Československu v roce 1948 definitivně odstraněn se zdůvodněním, že se jedná o zvláštní orgán více méně byrokratické povahy stojící nad parlamentem.¹³ Ústava z roku 1963

---

¹⁰ Čl. 151 odst. 1 úst. zák. č. 143/1968 Sb.

¹¹ Srov. Federální shromáždění Československé socialistické republiky 1970: Tisk č. 54: Vládní návrh ústavního zákona, kterým se mění a doplňuje ústavní zákon č. 143/1968 Sb., o československé federaci [online]. 1970-11-14 [cit. 2012-11-11]. URL: <http://www.psp.cz/eknih/1969fs/tisky/t0054_01.htm>.

¹² Ust. hlavy XIII. Ústavy SFRJ - český překlad uveřejněn In Federální ústavy. 1. Praha: Ústav st. správy, 1969. s. 128-131.

¹³ Ústavodárné Národní shromáždění republiky Československé 1948: Tisk č. 1227: Návrh ústavního výboru vypracovaný podle § 3, odst. 1 zákona ze dne 17. října 1946, č. 197 Sb., o ústavním výboru ústavodárného Národního shromáždění, na vydání ústavního zákona: ÚSTAVA ČESKOSLOVENSKÉ

byla doplněna v letech 1967 (amandmany I-VI), 1968 (amandmany VII-XIX) a 1971 (amandmany XX-XLII),¹⁴ přičemž v rámci poslední vlny dodatků byla zřízena také kolektivní hlava státu - Předsednictvo SFRJ, jehož předsedou byl z titulu, později dokonce doživotního, prezidenta SFRJ maršál Tito.

Federální Jugoslávii tvořilo šest základních entit: Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Chorvatsko, Makedonie, Slovinsko a Srbsko. V rané fázi měly všechny entity mít jednotné označení federální stát, nicméně lze vysledovat i odchylky,¹⁵ následně docházelo k terminologickému sjednocení na lidové republiky a v roce 1963 došlo ke změně přívlastku na socialistická. V rámci Srbska pak existovaly dvě autonomní oblasti: Kosovo a Vojvodina, jejichž označení se v čase taktéž měnilo.

Vpád vojsk Varšavské smlouvy do Československa v srpnu 1968 vyvolal u jugoslávského vedení obavy, které se promítly do přijetí koncepce všeobecného lidového odporu a společenské sebeobranu,¹⁶ na jejímž základě vznikla Teritoriální obrana (TO) tvořící vedle JNA Ozbrojené síly SFRJ. Primárním úkolem TO byl v případě nutnosti organizovat ozbrojený odpor proti nepřátelské invazi.

Nová jugoslávská ústava z roku 1974 přinesla do organizace a fungování SFRJ některé konfederativní rysy,¹⁷ tedy například možnost měnit ústavu jen se souhlasem všech šesti republik a dvou autonomních oblastí, anebo právo veta každé republiky a autonomní oblasti při rozhodování významných celojugoslávských otázek. K této ústavě pak byly přijaty dodatky v letech 1981 (amandmany I až VIII)

REPUBLIKY [online]. 1948-05-07 [cit. 2012-11-11]. URL: <http://www.psp.cz/eknih/1946uns/tisky/t1227_06.htm>.

¹⁴ Arhiv Jugoslavije: Amandmani na Ustav SFRJ iz 1963. godine [online]. c2008 [cit. 2012-11-11]. URL: <http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/amandmani_na_ustav_iz_1963.html>.

¹⁵ V případě Slovinska se vyskytuje označení federální Slovinsko (červen 1945; srov. čl. 2 odst. 2 zákona č. 110, o měnovém institutu) či federální jednotka (září 1945; srov. čl. 1 zák. č. 231, o správním dělení federálního Slovinska). Srov. Uradni list slovenskega narodno osvobodilnega sveta in narodne vlade Slovenije. 1945. s. 77 a 231. URL: <<http://www.sistory.si/publikacije/prenos/?urn=SISTORY:ID:657>>.

¹⁶ LIPIC, Ladislav. O razvoju Slovenske vojske. Bilten Slovenske vojske. 2003, let. 5, št. 2. ISSN 1580-1993. URL: <http://www.slovenskavojska.si/fileadmin/slovenska_vojska/pdf/bilten_sv/bilten_sv03_5_2.pdf>.

¹⁷ Srov. FILIP, Jan. K otázce povahy federalismu v Jugoslávii. Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva. Praha: Ústav státu a práva ČSAV, 1983, roč. 122, č. 3. s. 296.

a 1988 (amandmany IX až XLVIII).¹⁸ Konečným důsledkem této ústavy byla atomizace Jugoslávie.

V Československu i v Jugoslávii byla zakotvena vedoucí úloha jedné politické strany. V Československu byla Komunistické straně Československa (KSČ) organizačně podřízena Komunistická strana Slovenska (KSS),¹⁹ v prostředí Jugoslávie vedle SKJ existovaly Svazy komunistů také na úrovni republik a autonomních oblastí. Komunistická strana, resp. Svaz komunistů, prosazovala svůj program prostřednictvím státního mechanismu ve všech oblastech politického, hospodářského, sociálního a kulturního života. Všechny úrovně od obcí (občin) po federaci byly ve skutečnosti pouze formální kulisou pro provádění stranické vůle, když klíčová rozhodnutí nebyla přijímána na úrovni republik či na celofederální úrovni, nýbrž v úzkém okruhu nejužšího vedení ústřední úrovně Komunistické strany, resp. Svazu komunistů.

Nemělo by nicméně být opomenuto, že již na přelomu šedesátých a sedmdesátých let byl v Jugoslávii patrný vzdor proti takto dominantnímu centru. Ačkoliv "stranická disciplína" byla nakonec vynucena, na příkladu MASPOKu v Chorvatsku či aféry dvaceti pěti poslanců ve Slovinsku můžeme ilustrovat, že konflikt mezi principem federalismu, na jehož základě byl organizován složený stát, a principem demokratického centralismu, na jehož základě byla organizována strana, byl přítomen a nabýval na intenzitě.

Na konci roku 1979 svolal Tito do Karadorđeva vojenské a politické vedení Jugoslávie a ve svém tamějším projevu se zaměřil na nacionalistické tenze v Kosovu, Slovinsku a Chorvatsku, které označil za znepokojivé. Z obsahu projevu plyne, že Tito situaci dával do souvislosti s ústavou z roku 1974, proti jejímuž přijetí údajně byl, což měl být ostatně důvod, proč ústavu podepsal viceprezident Miha Špiljak a nikoliv on sám.²⁰ Z pohledu Tita byl zárukou existence Jugoslávie všejugoslávský charakter JNA a SKJ.

Dne 4. května 1980 v 15.05 hod. zemřel v lublaňském sanatoriu jugoslávský prezident a maršál Tito. Moc převzalo Předsednictvo SFRJ, které tvořilo devět členů: zástupci 6 republik a dvou autonomních oblastí a předseda předsednictva SKJ.²¹ Mezi

---

¹⁸ Arhiv Jugoslavije: Amandmani na Ustav iz 1974. godine [online]. c2008 [cit. 2012-11-11]. URL: <http://www.arhivyu.gov.rs/active/sr-latin/home/glavna_navigacija/leksikon_jugoslavije/konstitutivni_akti_jugoslavije/amandmani_na_ustav_iz_1974.html>.

¹⁹ STRMISKA, Maxmilián et al. Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů. Praha: Portál, 2005. s. 459.

²⁰ CABADA, Ladislav. Politický systém Slovinska. Praha: Slon, 2005. s. 87.

²¹ ZDOBINSKÝ, Stanislav aj. Ústavní systémy socialistických zemí: kniha pracovníků právnické fak. Univ. Karlovy a Moskevské st. univ. Praha: Panorama, 1988. s. 411.

jednotlivými členy se každý rok střídala funkce předsedy Předsednictva SFRJ. Je vhodné akcentovat, že Tito jako prezident SFRJ byl i předsedou Předsednictva, ovšem žádný z dalších předsedů Předsednictva již nebyl jugoslávským prezidentem.

V řadách Svazu komunistů v průběhu osmdesátých let došlo ke generační obměně funkcionářů - za představitele nové generace byli považováni zejména Slovinec Milan Kučan a Srb Slobodan Milošević.²² Výjimku představovalo Kosovo, kde po nepokojích v březnu a dubnu 1981 byla garnitura mladých funkcionářů opětovně vystřídána představiteli meziválečné a válečné generace členů SKJ albánské národnosti. Právě v Kosovu se necelý rok po smrti Tita projevily první příznaky otevřeného konfliktu: jejich spouštěčem byl studentský protest proti nekvalitnímu jídlu v univerzitní menze, nicméně zanedlouho se již na demonstracích začala objevovat politická hesla volající po Republice Kosovo a jednotě s Albánií. Na potlačení nepokojů, které si vyžádaly devět mrtvých demonstrantů a dva mrtvé policisty, byly nasazeny zvláštní oddíly svazového výboru (ministerstva) vnitra, policejní orgány z ostatních republik, ale také JNA.²³

Ještě před tím, než je možné zkonstatovat, že existence federálního státu skončila v důsledku nemožnosti výkonu efektivní moci ústředních orgánů v určité části dosavadního složeného státu, je možné si povšimnout v případě československé i jugoslávské federace, že katalyzátorem dezintegrace byla absence či silné oslabení jednotícího prvku personifikujícího federaci a její státní ideu a také skutečnost, že komunistická strana přestala disponovat pomocí přenášet svou vůli přes státní mechanismus.

Jednotícím prvkem v prostředí Jugoslávie byl bezesporu maršál Tito, jenž se v roce 1974 stal nejen doživotním předsedou ústředního výboru SKJ (CK SKJ), ale také doživotním prezidentem SFRJ²⁴ a kterého nikdo z funkcionářů jugoslávského režimu osmdesátých let nedokázal plně nahradit. Pokud bychom se zaměřili na jména, která v průběhu let vystupovala do popředí jako potencionální Titovi nástupci, zjistíme, že část z nich byla v době jeho úmrtí již sama po smrti (Edvard Kardelj, Džemal Bijedić), anebo o své postavení přišla (Aleksandar Ranković).

---

²² PIRJEVEC, Jože. Jugoslávie 1918-1992: vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie. Praha: Argo, 2000. s. 439-440.

²³ Podrobně ŠTĚPÁNEK, Václav. Jugoslávie - Srbsko - Kosovo: kosovská otázka ve 20. století. Brno: Masarykova univerzita, 2011. s. 267-279.

²⁴ JOKIĆ, Sanja. Odlazak doživotnog predsjednika SFRJ. Glas Srpske [online]. 2011 [cit. 2012-11-11]. URL: <<http://www.glassrpske.com/plus/teme/Odlazak-doživotnog-predsjednika-SFRJ/lat/57388.html>>.

Ve svém karadordevském projevu v prosinci 1979 označil Tito za ochránce a nositele jugoslávské jednoty Jugoslávskou lidovou armádu (JNA).²⁵ Ta se nicméně na sklonku roku 1987 přimkla k Miloševićovi. Armádní sebestylizace do role strážců Titova odkazu se z pohledu armádních špiček nevyučovala s velkosrbským nacionalistickým programem Miloševićovy frakce. Naopak - zatímco srbské vedení chápalo Jugoslávii jako prostředek k udržení své moci, JNA potřebovala Jugoslávii k udržení svého standardu, když se jednalo o nejnákladnější a největší jugoslávskou státní instituci.²⁶ Byla to právě JNA, jejíž nejvyšší orgán - bezpečnostní rada - připravovala zásahy proti domnělé kontrarevoluci, tedy také proti legitimním vedením vzpurných republik a oblastí. Zápis z této porady se ale dostal do rukou slovinských novinářů, kteří dlouhodobě činnost JNA a její mimoústavní charakter kritizovali. V roce 1988 byla JNA podřízena i Teritoriální obrana, aby se omezila možnost republikových vedení zasahovat do činnosti ozbrojených sil. Již od poválečného období měli v armádě převahu Srbové,²⁷ nicméně až na jaře 1991 byli v důsledku zajištění loajality armády penzionováni či propuštěni všichni nesrbští a nečernohorští generálové.²⁸ Útok na Vukovar v srpnu 1991 pak zřetelně odhalil, že JNA již ochráncem a nositelem jugoslávské jednoty není a vzhledem ke své roli ani být nemůže.

V prostředí Jugoslávie představoval státní ideu princip bratrství a jednoty poprvé artikulovaný jako jedno z partyzánských hesel za druhé světové války. Obsahem tohoto principu měla být myšlenka svornosti národů žijících v jednom státě. Princip měl na jedné straně zabránit, aby kterýkoliv z národů získal převahu nad ostatními, a současně měl zajistit stabilní a korektní mezietnické vztahy.²⁹ Klíčový význam tomuto původně partyzánskému heslu přiznal v květnu 1945 Tito, který ho ve svém projevu označil za základ silné a šťastné Jugoslávie, bez níž by nebylo silné a šťastné Chorvatsko, Srbsko,

---

²⁵ Srov. CABADA, Ladislav. Politický systém Slovinska. Praha: Slon, 2005. s. 88.

²⁶ Srov. PIRJEVEC, Jože. Jugoslávie 1918-1992: vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie. Praha: Argo, 2000. s. 448.

²⁷ MARIJAN, Davor. Jugoslavenska narodna armija - važnija obilježja. Polemos [online]. 2006, č. 9, s. 35-36 [cit. 2012-12-02]. ISSN 1331-5595. URL: <<http://hrcak.srce.hr/file/26479>>.

²⁸ THOMAS, Nigel; MIKULAN, Krunoslav. Válka v Jugoslávii: Slovinsko a Chorvatsko 1991-95. Praha: Grada, 2009. s. 11.

²⁹ Srov. GRLICA, Ivo; ŠOBA, Miha. Brotherhood, Unity and the European Union: Some Lessons from the Yugoslav Federation 1945-1991 for the Future Integration of the European Union. Slovenian Law Review. 2010, roč. 7, 1/2, s. 168-171. ISSN 1581-9531. URL: <<http://search.ebscohost.com.ezproxy.muni.cz/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=66842779&lang=cs&site=ehost-live>>.

Makedonie, Černá Hora, Slovinsko a Bosna a Hercegovina.³⁰ Osmdesátá léta představovala pro postulat "bratrství a jednoty" citelný ořes. Když v roce 1985 srbský literát Miodrag Bulatović ironizoval slovinský jazyk a literaturu, nevyvolalo to ve Slovinsku tak silnou nevoli jako proces JBTZ, v němž byli před vojenský soud v Lublani postaveni příslušníci JNA Ivan Borštner a tři novináři slovinského týdeníku Mladina - Franci Zavrl, David Tasić a Janez Janša. Ti byli 31. května 1988 zadrženi slovinskou Službou státní bezpečnosti na pokyn JNA v reakci na skutečnost, že v Mladině měl vyjít článek odhalující jednání bezpečnostní rady týkající se zásahu proti "kontrarevoluci". Oficiálně byla čtveřice obviněna z nezákonného získání tajného vojenského dokumentu.³¹ Ačkoliv byla velkým jazykem JNA srbochorvatština, vést v něm samotného řízení před vojenským soudem ve Slovinsku bylo nejen nesouladné s jugoslávskou ústavou,³² ale ze strany Slovinců bylo vnímáno jako otevřená provokace a projev srbské arogance. Významným erozním činitelem pak bylo i tzv. Memorandum SANU ze září 1986, v němž byl soudobý stav Srbska dán do souvislosti s jeho nerovnoprávným postavením v SFRJ a v němž bylo mimo jiné voláno po omezení autonomie Vojvodiny a Kosova. Milošević a jeho spolupracovníci memorandum sice nejprve odsoudili, následně ovšem jeho základní myšlenky převzali. Srbské vedení zamýšlelo realizovat velkosrbský program, který se s volnou federací vylučoval, a proto výhrady směřovaly především k ústavě z roku 1974. Proces srbského nátlaku směřující k obsazení funkcí osobami názorově blízkými Miloševićovi a oslabení role Kosova a Vojvodiny bývá označován jako tzv. antibyrokratická revoluce.³³

V případě Československa osobně nenacházím nikoho srovnatelného s maršálem Titem. Ačkoliv i první prezident federálního Československa Ludvík Svoboda byl hrdinou druhé světové války, jeho životní osudy dávají tušit, že se natolik výjimečnému postavení jako Tito netěšil. Také ústavní zákon o československé federaci zakotvoval státní ideu, a to "koexistence navzájem spolupracujících a respektujících se suverenit",³⁴ ale taktéž se nejednalo o masově propagovanou konstrukci, jakou bylo v Jugoslávii "bratrství a jednota". Zatímco JNA se v čase ukázala jako pouhá iluzorní opora

---

³⁰ TITO, Josip Broz. *Sabrana djela* 28 1. maj - 6. jul 1945. Beograd: Izd. Centar "Komunist", 1988. s. 65-66. (c. f. op. cit sub. 29, s. 169.)

³¹ CABADA, Ladislav. *Politický systém Slovinska*. Praha: Slon, 2005. s. 107.

³² Zejm. s čl. 214 odst. 2 a čl. 243 Ústavy SFRJ.

³³ Podrobně MILOSAVLJEVIĆ, Olivera. *Antibirokratska revolucija 1987-1989. godine*. *Povijest online*. [2005], s. 319-336. URL: <<http://www.cpi.hr/download/links/hr/7292.pdf>>.

³⁴ K tomu srov. ZDOBINSKÝ, Stanislav et al. *Československá ústava: komentář*. Praha: Panorama, 1988. s. 213-216.

federace, situace v případě Československa byla odlišná - československá armáda totiž byla skutečným pilířem federace, když se její řady vyznačovaly největší mírou česko-slovenské promíšenosti z federálních institucí.³⁵

Nemožnost komunistů přenášet svou vůli přes státní mechanismus v žádném případě nehodlám klást do souvislosti s právně (ne)zakotvenou vedoucí úlohou strany. Nemělo by být totiž opomenuto, že v Československu měli komunisté fakticky stejné postavení již od února 1948 a teprve ústava z roku 1960 tuto vedoucí úlohu výslovně uváděla ve svém čl. 4. Připravovaná nová trojjediná³⁶ socialistická ústava, jež měla být přijata po XVIII. sjezdu KSC, naplánovaném na květen 1990,³⁷ vedoucí úlohu KSC opět neměla výslovně zakotvovat.³⁸ Proto zrušení vedoucí úlohy strany ústavním zákonem č. 135/1989 Sb. spíše než důvodovou zprávou artikulovanou snahou "řešit závažnou společenskou situaci a umožnit ústavní cestou její řešení",³⁹ bylo podle mého především demonstrací ochoty ke změně. Českoslovenští komunističtí členové Federálního shromáždění tak navzdory svému slibu věrnosti socialismu,⁴⁰ v polistopadovém vývoji aktivně participovali na demontáži komunistického režimu. V tomto je možné vysledovat podobnost s vývojem ve Slovinsku, kde po procesu s JBTZ lokálními komunisty ovládaný parlament schválil 82 dodatků (amandmany IX až XC) republikové ústavy, jimiž byla např. zrušena vedoucí úloha Svazu komunistů Slovinska (IX), zakotveno právo slovinského národa na sebeurčení (X), zrušen trest smrti (XLVII), upraven způsob ustavení a organizace republikového Předsednictva (LXXX až LXXXIII) aj.⁴¹

Zatímco v Československu se komunisté své faktické a právní ingerence, v demokratickém materiálně-právním státě zcela neakceptovatelné, vzdali v zásadě sami, v Jugoslávii došlo na

---

³⁵ Srov. RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012. s. 612.

³⁶ Tedy federace i obou republik.

³⁷ Rudé právo. 1988-12-17, roč. 69, č. 297, s. 1.

³⁸ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa III 1960-1989. Praha: Karolinum, 2007. s. 390.

³⁹ Srov. Federální shromáždění Československé socialistické republiky 1989: Tisk č. 217: Vládní návrh ústavního zákona, kterým se mění ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky [online]. 1989-11-29 [cit. 2012-11-11]. URL: <http://www.psp.cz/eknih/1986fs/tisky/t0217_00.htm>.

⁴⁰ Čl. 48 odst. 1 úst. zák. č. 143/1968 Sb. ve znění do úst. zák. 46/1990 Sb.

⁴¹ Uradni list Socialistične republike Slovenije. 1989-10-02, št. 32, s. 1761-1776. URL: <http://www.uradni-list.si/dl/vip_akti/1989-02-1075.pdf>.

federální úrovni k zajímavé situaci: v lednu 1990 se SKJ sešel k 14. mimořádnému kongresu a na něm spor mezi slovinskou a srbskou delegací vyústil v postupný odchod jednotlivých slovinských delegátů ze sálu za potlesku některých srbských komunistů. Následně se šla chorvatská a bosenská delegace, které se shodly - dokonce také za souhlasu všech srbských komunistů v těchto delegacích - taktéž ve sjezdu nepokračovat. Ráno 23. ledna 1990 předsedající sjezdu vyhlásil patnáctiminutovou pauzu, jež ale nikdy neskončila.⁴² SKJ tímto okamžikem fakticky přestal existovat. Ve všech někdejších republikách a autonomních oblastech lze doposud vysledovat levicové politické subjekty mající zřejmou kontinuitu s příslušným Svazem komunistů.

Poměr svazových, srbským náhledem ovlivněných, orgánů k "separatistickým" oblastem měl v čase tři polohy. Nejprve to byla hrozba silovým zásahem svazových složek, zejména JNA, následně měl být vývoj zvrácen právními nástroji, zejména se předpokládalo, že protiústavnost dodatků vysloví Ústavní soud Jugoslávie. Ten ovšem v řízeních o souladu jednotlivých dodatků ústav republik s Ústavou SFRJ protiústavnost nevyslovil.⁴³ Jakmile se ukázalo, že rozkladný proces zpomalit či zastavit nejde právně zásadně čistým způsobem, stalo se opět aktuální použití hrubé síly.

Jugoslávie se současně v květnu 1991 ocitla v ústavní krizi: na zasedání Předsednictva SFRJ dne 15. května 1991 měl být, podle zvyklostí, na další jednoleté období ustanoven do funkce předsedy chorvatský delegát Stjepan Mesić. V osmičlenném⁴⁴ Předsednictvu SFRJ proti tomuto návrhu hlasovali zástupci Kosova a Vojvodiny,⁴⁵ zástupci Srbska a Černé Hory se zdrželi, čímž Mesić nebyl zvolen, a Předsednictvo tak bylo bez svého vedení.

---

⁴² ŠTĚPÁNEK, Václav. Jugoslávie - Srbsko - Kosovo: kosovská otázka ve 20. století. Brno: Masarykova univerzita, 2011. s. 423.

⁴³ Podrobně KRISTAN, Ivan. Ústavní systém Republiky Slovinsko. Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 1995, roč. 134, č. 10. ISSN 0231-6625. s. 961.

⁴⁴ Na základě amandmanu (dodatku) č. XLI Ústavy SFRJ z listopadu 1988 již členem Předsednictva SFRJ nebyl zástupce SKJ, celkový počet členů se tak z devíti snížil na osm.

⁴⁵ Nová srbská ústava z 28.9.1990 fakticky zlikvidovala autonomii Kosova a Vojvodiny (srov. Kancelarija za saradnju sa medijima: VI Teritorijalna organizacija [online]. c2012 [cit. 2012-11-11]. URL: <<http://www.arhiva.srbija.gov.rs/cms/view.php?id=1067>>.). Na základě této skutečnosti byli následně zástupci těchto oblastí v Předsednictvu vystřídáni prosrbsky orientovanými osobami.

4. SAMOTNÝ PROCES ROZPADU

Ve Slovinsku se referendum o nezávislosti a samostatnosti uskutečnilo již 23. prosince 1990,⁴⁶ na jeho základě měla být dne 26. června 1991 vyhlášena nezávislost. V očekávání blížící se samostatnosti se neslo i vydání deníku Delo z 25. června 1991.⁴⁷ Chorvaté ovšem, ač sami referendum uskutečnili až 19. května 1991,⁴⁸ vyhlásili svou nezávislost již 25. června 1991, na což slovinský parlament reagoval tím, že samostatnost nakonec vyhlásil o den dříve, než původně zamýšlel, tedy také 25. 6.⁴⁹ Na základě rozkazu předsedy svazového výkonného výboru (vlády) Ante Markoviće zajistit provádění svazových předpisů o přechodu státní hranice na území Republiky Slovinsko zahájila 27. června 1991 vojenské operace JNA.⁵⁰ Již 28. června 1991 se o ukliďnění situace pokoušela ministerská trojka Evropských společenství, díky jejíž participaci zúčastněné strany - Slovinsko, Chorvatsko a SFRJ - posléze uzavřely brionskou deklaraci, na jejímž základě se mimo jiné účinnost aktů o osamostatnění Slovinska a Chorvatska odložila o tři měsíce (tzv. brionské moratorium), tedy do 8. října 1991.⁵¹ Do funkce předsedy Předsednictva SFRJ na základě dohody zpětně k 1. červenci nastoupil Chorvat Stjepan Mesić.

Již v srpnu 1991 participovala JNA na útocích, po boku srbských paravojenských oddílů, na chorvatský Vukovar a na konci brionského moratoria dokonce došlo ze strany JNA k útoku na místo záhřebského jednání chorvatské prezidenta Franja Tuđmana, svazového premiéra Ante Markoviće a předsedy Předsednictva SFRJ Mesiće.⁵² Obětí se tak mimo jiné měl stát i formálně nejvyšší velitel jugoslávských ozbrojených sil.

---

⁴⁶ Čl. 5 zákona č. 2102/1990 UL RS, o plebiscitu o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije. In Uradni list Republike Slovenije. 1990-12-06, št. 44, s. 2033. URL: <http://www.uradni-list.si/dl/vip_akti/1990-02-2102.pdf>.

⁴⁷ Delo. 1991-06-25, leto 33, št. 146, s. 1.

⁴⁸ Narodne novine. 1991-05-02, br. 21. URL: <<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/254259.html>>.

⁴⁹ Delo. 1991-06-26, leto 33, št. 148, s. 1.

⁵⁰ Podrobně CABADA, Ladislav. Politický systém Slovinska. Praha: Slon, 2005. s. 130-134.

⁵¹ CRAWFORD, James. The creation of states in international law. Oxford: Clarendon Press, 2006. p. 396.

⁵² ŠOŠTARIĆ, Tomislav. Na današnji dan raketirani Banski dvori: Tuđman, Mesić i Marković slučajno izbjegli atentat. Dnevnik [online]. 2012 [cit. 2012-12-02]. URL: <<http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/na-danasnji-dan-prije-21-godinu-raketirani-banski-dvori.html>>.

Po uplynutí moratoria Chorvatsko i Slovinsko potvrdilo svou nezávislost. Makedonie nezávislost na základě referenda vyhlásila 17. listopadu 1991.⁵³

Politické vedení Bosny a Hercegoviny (BiH) bylo ochotno setrvat v Jugoslávii, nicméně pod podmínkou současné přítomnosti Chorvatska. Právě existenci státního svazku s Chorvatskem a Srbskem považoval Alija Izetbegović, předseda Předsednictva BiH, za možnost uchování existence Bosny a Hercegoviny. V tomto duchu bylo v říjnu 1991 vyhlášeno memorandum o svrchovanosti republiky. Referenda v listopadu 1991, které se vyslovilo pro setrvání v Jugoslávii, se ve většině zúčastnili Srbové a další referendum se uskutečnilo až na přelomu února a března 1992 a to z důvodu, že mezinárodní společenství podmiňovalo případné uznání BiH právě realizací referenda, které by ukázalo vůli většiny obyvatel multietnické země. V té době se již v Sarajevu začaly objevovat barikády a první ozbrojené potyčky. Nezávislost vyhlásila na základě výsledku referenda BiH dne 3. března 1992.⁵⁴

Na počátku října 1991 "srbská klika" v Předsednictvu, tj. delegáti Srbska, Černé Hory, Vojvodiny a Kosova, rozhodla o vyhlášení stavu válečného ohrožení a částečné mobilizaci, dopadající ovšem jen na občany Srbska s výjimkou Albánců. Současně zbytkové Předsednictvo převzalo pravomoc svazového parlamentu.⁵⁵ Tento postup označilo makedonské vedení za státní převrat v srbské režii.⁵⁶ Oficiálně byl předsedou Předsednictva nadále Chorvat Mesić, a to až do počátku prosince 1991, kdy odstoupil.⁵⁷ Svazový premiér Marković podal demisi 20. prosince 1991 s tím, že odmítá připravit válečný rozpočet na rok 1992.⁵⁸

Boje ve Slovinsku (tzv. desetidenní válka) mezi republikovými oddíly, v zásadě zformovanými z místní Teritoriální obrany, a JNA skončily Brionskou deklarací. Na základě dohody mezi slovinským vedením, za které jednal mimo jiné bývalý předseda Předsednictva SFRJ

---

⁵³ CRAWFORD, James. The creation of states in international law. Oxford: Clarendon Press, 2006. p. 396.

⁵⁴ Podrobně HLADKÝ, Ladislav. Bosna a Hercegovina: historie nešťastné země. Brno: Doplněk, 1996. s. 136-150.

⁵⁵ Srov. Slovanský přehled. 1996, roč. 82, č. 1, s. 30.

⁵⁶ Srov. Slovanský přehled. 1996, roč. 82, č. 1, s. 128.

⁵⁷ Ured Predsjednika Republike Hrvatske: Životopis predsjednika Republike [online]. 2009 [cit. 2012-11-11]. URL: <<http://www.predsjudnik.hr/Default.aspx?sec=680>>.

⁵⁸ HRAŠOVEC, Marjana (ed.). 20 godina istorije [online]. Beograd: Vreme, 2010, s. 4 [cit. 2012-12-02]. URL: <<http://www.vreme.com/download.php/system/storage/pdf/1034-20g.pdf>>.

Slovinec Janez Drnovšek, se jednotky JNA ze Slovinska stáhly a po opětovném vyhlášení samostatnosti již k další eskalaci napětí nedošlo. V Chorvatsku se navzdory různým ujednáním o zastavení bojů válčilo mezi Chorvaty a Srby (na jejichž straně stála svého času JNA) od srpna 1991 do listopadu 1995. Boje v Bosně započaly v dubnu 1992 a její součástí bylo i bezmála 47 měsíční obléhání Sarajeva. V průběhu bojů vznikaly různé vojenské koalice a v určitém období to byl dokonce boj všech proti všem (Chorvaté × Srbové × Bosňáci⁵⁹). Válka v Bosně byla ukončena v prosinci 1995.

V souvislosti s procesem v Jugoslávii vznikla na podzim 1991 pětičlenná arbitrážní komise předsedů ústavních soudů v čele s Robertem Badinterem (Francie). Dalšími členy byli Aldo Corasaniti (Itálie), Roman Herzog (Německo), Irène Péttry (Belgie) a Francisco Tomás y Valiente (Španělsko).⁶⁰ Tato komise dospěla k závěru, že existence federace je spojena s existencí efektivní moci jejích federálních orgánů.⁶¹ Tento závěr je možné vztáhnout nejen na Jugoslávii v období devadesátých let, ale také na Československo v období tzv. II. republiky. Badinterova komise současně dospěla k závěru, že SFRJ není v procesu secese, ale ve stádiu dezintegrace,⁶² což vyvolalo otázky v souvislosti s uznáním nástupnických států, mimo jiné i "zbytkové" Jugoslávie.

V dubnu 1992 vznikla Svazová republika Jugoslávie (SRJ) tvořená Srbskem a Černou Horou. Její politická a diplomatická reprezentace již od samého počátku usilovala o mezinárodněprávní kontinuitu se SFRJ. Uznání takové kontinuity odvozovalo vedení SRJ od přítomnosti ruského a čínského velvyslance při jejím vyhlášení.⁶³ Opticky Jugoslávie zanikla v únoru 2003 přeměnou v Státní společenství Srbska a Černé Hory. Tato entita zanikla v roce 2006 poté, co se pro osamostatnění v referendu vyslovila většina obyvatel

---

⁵⁹ BiH byla zemí tří národů: Chorvatů, Srbů a Muslimanů. V září 1993 se bosenští Muslimani (muslimové) usnesli, že nově bude pro označení jejich národa používáno zrecyklované označení Bosňáci, aby se vyhnuli spojování s arabským radikalismem - srov. ŠESTÁK, Miroslav et al. Dějiny jihoslovanských zemí. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. s. 653.

⁶⁰ The International Court of Justice: Regional instruments in the context of the former Yugoslavia [online]. 2009, s. 162 (5) [cit. 2012-11-11]. URL: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15048.pdf>>.

⁶¹ The International Court of Justice: Regional instruments in the context of the former Yugoslavia [online]. 2009, s. 165 (6) [cit. 2012-11-11]. URL: <<http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15048.pdf>>.

⁶² KRISTAN, Ivan. Ústavní systém Republiky Slovinsko. Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 1995, roč. 134, č. 10. ISSN 0231-6625. s. 963.

⁶³ Tamtéž.

Černé Hory.⁶⁴ V únoru 2008 pak samostatnost vyhlásilo také Kosovo, jehož samostatnost neuznaly ani všechny členské státy EU. Osamostatnění Kosova předcházely ozbrojený konflikt, do něhož vstoupila také Severoatlantická aliance.

V prostředí politické plurality se ukázalo, že nalézt dohodu v podmínkách přežívajících nastavení, která byla přijata v době, kdy byla skutečná rozhodnutí činěna ve stranických sekretariátech, bude značně obtížné - v prostředí Československa tak problém vyvolal nejen státní znak, ale také název státu (tzv. pomlčková válka). Obtížnost situace dokládá také vleklá příprava nové československé federální ústavy, v souvislosti s níž bylo vysloveno "podcenění složitosti ústavních problémů ve společnosti".⁶⁵ Podobně i v Jugoslávii ústavní nastavení z roku 1974 předpokládající konsensus všech republik a obou autonomních oblastí znemožňovalo dosažení dohody, ačkoliv návrhů k reformě byla celá řada.⁶⁶

Zánik Československa se nesl v podstatně klidnější atmosféře. Nejvýznamnější distinkcí bylo neprovedení referenda, ačkoliv k jeho uskutečnění existoval potřebný ústavní zákon.⁶⁷ S výjimkou Slovenské národní strany (SNS) žádná z politických stran nevstupovala do volebního klání v roce 1992 s programem zániku společného státu. Volební výsledek nicméně vytvořil situaci, kdy muselo dojít ústavní cestou k vyřešení státoprávního uspořádání České a Slovenské Federativní Republiky.⁶⁸ V programovém prohlášení nové federální vlády se mimo jiné hovořilo o návrhu podmínek "pro hladké fungování dvou svrchovaných států s mezinárodní právní subjektivitou".⁶⁹ Z programového prohlášení slovenské vlády z té doby se jeví, že prioritou bylo konfederativní uspořádání, a až poté, co by nebyla dohoda takového obsahu s českou stranou uzavřena, měla se

---

⁶⁴ Montenegro declares independence. BBC [online]. 2006 [cit. 2012-12-02]. URL: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/5043462.stm>>.

⁶⁵ Federálne zhromaždenie Českej a Slovenskej Federatívnej republiky 1992: Tisk č. 1512: Závěrečná správa o činnosti komisie poslancov pre prípravu novej Ústavy ČSFR [online]. 1992-04-21 [cit. 2012-11-11]. URL: <http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t1512_00.htm>.

⁶⁶ NIKOLIĆ, Pavle. Rozpad Socialistické federativní republiky Jugoslávie a vytvoření nových států (ústavní aspekty). Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 1994, roč. 133, č. 7. ISSN 0231-6625. s. 653.

⁶⁷ Ústavní zákon č. 327/1991 Sb., o referendu.

⁶⁸ Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky 1992: Tisk č. 25: Programové prohlášení vlády České a Slovenské Federativní republiky [online]. 1992 [cit. 2012-11-11]. URL: <http://www.psp.cz/eknih/1992fs/tisky/t0025_00.htm>.

⁶⁹ Tamtéž.

slovenská vláda zabývat jinými možnostmi.⁷⁰ V červenci 1992 přijala Slovenská národní rada Deklaraci o svrchovanosti Slovenské republiky vyhlášující "svrchovanost Slovenské republiky jako základ suverénního státu slovenského národa".⁷¹ Na této deklaraci je zajímavé, že v oficiální podobě obsahovala také německý překlad, v čemž osobně vidím slovenské zohlednění role Spolkové republiky Německo v procesu uznávání nástupnických států bývalé SFRJ.⁷²

Třebaže ústavní zákon o československé federaci předpokládal přijetí republikových ústav, zejména po účinnosti úst. zák. č. 125/1970 Sb. nebyla již tato otázka aktuální. V souvislosti s přípravami nové socialistické ústavy se zvažovalo přijetí trojjediné ústavy federace i obou republik. V tomto duchu také Česká národní rada (ČNR) i SNR přijaly nedlouho před 17. listopadem 1989 svá usnesení,⁷³ které s ohledem na vývoj situace obě národní rady ještě v prosinci 1989 zrušily.⁷⁴ Za této změněné situace byly již v únoru 1990 zahájeny práce na nové slovenské ústavě.⁷⁵ Ta byla přijata 1. září 1992 sice za existence federace, ovšem z hlediska některých jejích ustanovení bylo zřejmé, že je připravena na samostatnost Slovenska. Za zmínku bezpochyby stojí čl. 152 odst. 1 slovenské ústavy, podle něhož byla tato nadřazena federální legislativě.⁷⁶

V době jejího přijetí již nicméně bylo zřejmé, že se rozdělení československé federace připravuje, navíc ústavní zákon č. 493/1992 Sb. v říjnu 1992 fakticky učinil federaci nefunkční. Zároveň byla federální vláda nucena v souvislosti s (ne)výstavbou vodního díla Gabčíkovo-Nagymáros sdělit, že není schopna přijímat další závazky, neboť není s to je na Slovensku realizovat.⁷⁷ Při opětovném použití

---

⁷⁰ Slovenská národná rada 10 (1992-1994): Tlač: Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky [online]. 1992 [cit. 2012-11-11]. URL: <<http://www.nrsr.sk/dk/Download.aspx?MasterID=75401>>.

⁷¹ Slovenská národná rada 10 (1992-1994): Tlač: Deklarácia o zvrchovanosti Slovenskej republiky [online]. 1992 [cit. 2012-11-11]. URL: <<http://www.nrsr.sk/dk/Download.aspx?MasterID=75379>>.

⁷² Bylo to totiž právě Německo, které v procesu uznání Slovinska a Chorvatska na přelomu let 1990 a 1991 sehrálo významnou roli. Podle všeho měl být rozhodný přístup demonstrací síly a vlivu znovusjednoceného Německa (podrobně HLADKÝ, Ladislav. Slovinsko. Praha: Libri, 2010. s. 133).

⁷³ Usnesení ČNR č. 123/1989 Sb. a Uznesenie SNR č. 124/1989 Sb.

⁷⁴ Usnesení ČNR č. 166/1989 Sb. a Uznesenie SNR č. 167/1989 Sb.

⁷⁵ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV 1989-1992. Praha: Karolinum, 2007. s. 468.

⁷⁶ Čl. 152 odst. 1 úst. zák. č. 460/1992 Sb.

⁷⁷ RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století. [2. díl], Česko-slovenské vztahy 1945-1992. Bratislava: Academic Press, 1998. s. 352.

závěrů Badinterovy arbitrážní komise se zjevně jednalo o ztrátu efektivní moci federálního centra.

Připraven byl ústavní zákon o zániku federace, na jehož základě měla ČSFR zaniknout buď přijetím ústavního zákona Federálního shromáždění, dohodou ČNR a SNR, na základě referenda (které by vyhlásilo Federální shromáždění, ČNR nebo SNR) nebo vystoupením České či Slovenské republiky z ČSFR.⁷⁸ Tento ústavní zákon nicméně nebyl přijat,⁷⁹ naopak Federální shromáždění přijalo usnesení o ustavení komise pro přípravu ústavního zákona o transformaci československé federace v Česko-Slovenskou unii.⁸⁰

Ústavní zákon o zániku České a Slovenské Federativní Republiky (ČSFR) byl nakonec přijat 25. listopadu 1992 nejtěsnějším možným způsobem, když pro jeho přijetí bylo třeba v české i slovenské části Sněmovny národů 45 hlasů a v české části návrh obdržel právě 45 hlasů a ve slovenské 46. Ve Sněmovně lidu pro návrh hlasovalo 93 poslanců.⁸¹ Není bez zajímavosti, že ústavní zákon počítal s přechodem poslanců Federálního shromáždění do zákonodárního sboru České, resp. Slovenské republiky.⁸² K tomu nakonec ani v jedné z republik nedošlo,⁸³ ačkoliv v České republice počítal návrh

---

⁷⁸ Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky 1992: Tisk č. 99: Návrh výborů ústavně právních na usnesení Sněmovny lidu a Sněmovny národů k vládnímu návrhu ústavního zákona o způsobu zániku České a Slovenské Federativní Republiky (tisk 72) [online]. 1992-09-24 [cit. 2012-11-11]. URL: <http://www.psp.cz/eknih/1992fs/tisky/t0099_00.htm>.

⁷⁹ Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky 1992: Společné schůze Sněmovny lidu a Sněmovny národů. Stenoprotokoly: 4. Schůze: 1.10.1992 [online]. 1992-10-01 [cit. 2012-11-11]. URL: <<http://www.psp.cz/eknih/1992fs/slsn/stenprot/004schuz/s004054.htm>>.

⁸⁰ Podrobně Usnesení Federálního shromáždění č. 58 k návrhu poslance Sněmovny lidu Miloše Zemana na ustavení komise pro přípravu ústavního zákona o transformaci československé federace do Česko-Slovenské Unie [online]. 1992 [cit. 2012-11-11]. URL: <<http://www.psp.cz/eknih/1992fs/slsn/usneseni/u0058.htm>>.

⁸¹ Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky 1992: Společné schůze Sněmovny lidu a Sněmovny národů. Stenoprotokoly: 5. Schůze: 25.11.1992 [online]. 1992-11-25 [cit. 2012-11-11]. URL: <<http://www.psp.cz/eknih/1992fs/slsn/stenprot/005schuz/s005058.htm>>.

⁸² Čl. 4 odst. 1 úst. zák. 542/1992 Sb.

⁸³ Na Slovensku byl dokonce v únoru 1993 předložen návrh na zrušení příslušného ustanovení úst. zák. č. 542/1992 Sb., slovenskou ústavou recipovaného do slovenského právního řádu, s tím, že dosavadní úprava slovenského zákonodárního sboru je vyhovující. - Srov. Slovenská národná rada 10 (1992-1994): Tlač č. 147: Návrh skupiny poslancov Národnej rady Slovenskej republiky na vydanie ústavného zákona Národnej rady Slovenskej republiky, ktorým sa mení ústavný zákon č. 542/1992 Zb. o zániku Českej a Slovenskej Federatívnej republiky [online]. 1993-02-15 [cit. 2012-11-11]. URL: <<http://www.nrsr.sk/dk/Download.aspx?MasterID=75680>>.

ústavního zákona o ustanovení Prozatímního senátu Parlamentu s jeho vytvořením právě z poslanců Federálního shromáždění.⁸⁴ Tento návrh ale nebyl přijat.⁸⁵

České a slovenské politické reprezentaci se podařilo dosáhnout na podzim 1992 politické dohody nejen o samotném zániku společného státu, ale také o rozdělení armády, drah, devizových rezerv, jakož i dalšího majetku ČSFR. Při dělení majetku ČSFR, který byl v době dělení kapitalizován hodnotou 633 miliard Kčs,⁸⁶ byl dohodnut poměr 2 (Česká republika) ku 1 (Slovenská republika).

V souvislosti se státními symboly se spornou otázkou v souvislosti se zánikem ČSFR stala dosavadní československá vlajka. Podle ústavního zákona č. 542/1992 Sb. žádný z nástupnických států nesměl používat státní symboly ČSFR. Zánikem federace a účinností Ústavy ČR byl ústavní zákon č. 542/1992 Sb. buď zrušen (dle čl. 112 odst. 2 Ústavy), anebo dekonstituován (dle čl. 112 odst. 3 Ústavy).⁸⁷ V každém případě nebyl s to ukládat po 1. ledna 1993 práva a povinnosti. Dále by nemělo být opomenuto, že nejpozději do 6. října 1939 byla původní československá vlajka i vlajkou Protektorátu,⁸⁸ zatímco Slovensko mělo od června 1939 svou vlajku vlastní.⁸⁹ Navíc nová protektorátní vlajka byla na podzim 1939 přijata právě proto, že státní tajemník K. H. Frank proti používání dosavadní vlajky s klínem protestoval.⁹⁰ Československá vlajka tak evidentně byla z české strany vnímána i jako český symbol.

Uplynutím 31. prosince 1992 Československo bez jediného výstřelu zaniklo.

---

⁸⁴ Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna 1993: Tisk č. 2: Návrh poslanců P. Tollnera a dalších na vydání ústavního zákona ČNR o ustavení Prozatímního senátu Parlamentu [online]. 1992-11-25 [cit. 2012-11-11]. URL: <http://www.psp.cz/eknih/1993ps/tisky/t0002_00.htm>.

⁸⁵ Parlament České republiky: Poslanecká sněmovna 1993 - 1996: 6. schůze: 25.2.1993 [online]. 1993-02-25 [cit. 2012-11-11]. URL: <<http://www.psp.cz/eknih/1993ps/stenprot/006schuz/s006022.htm#r3>>.

⁸⁶ GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa IV 1989-1992. Praha: Karolinum, 2007. s. 518.

⁸⁷ SLÁDEČEK, Vladimír. Ústava České republiky: komentář. Praha: C.H. Beck, 2007. s. 885.

⁸⁸ Srov. vládní nařízení č. 222/1939 Sb.

⁸⁹ Zákon č. 148/1939 Sl. z., o štátnom znaku, štátnej pečati, štátnej vlajke a štátnej zástave.

⁹⁰ BROŽEK, Aleš. Lexikon vlajek a znaků zemí světa. Praha: Kartografie, 2003. s. 51.

ZÁVĚR

Z výše uvedeného je zřejmé, že obě federace zanikly v důsledku dlouhodobě neřešeného poměru mezi zúčastněnými národy. Tyto byly víceméně nuceny koexistovat pod komunistickou kuratelou. V okamžiku, kdy se komunistické panství zborilo, nedokázaly se federace vypořádat s obdobím politického pluralismu. Rozpad Československa byl pokojnější, čemuž přála patrně nejen skutečnost, že se jednalo o dvouprvkový složený stát, ale také fakt, že ani jedna z republik nedovozovala ze zániku federace významnou ztrátu své mezinárodněprávní prestiže. Krvavý průběh dezintegrace Jugoslávie dle mého nepramenil ani tak v samotných okolnostech rozpadu, jako spíše v tom, že nenávisť mezi jednotlivými etniky z dob druhé světové války nebyla zažehnána pozvolným vývojem a sžitím se, nýbrž byla zcela uměle překryta postulátem bratrství a jednoty, který vytvářel iluzi, že staré rozbroje jsou překonány, odpuštěny a zapomenuty. Vazba mezi bratrovražednými konflikty druhé světové války a bojů z devadesátých let je umocňována i recyklací označení ustašovec pro Chorvaty a četnik pro Srby.

Největší rozdíl v zániku obou federací spatřuji v úrovni, na které byla dohoda o bytí a nebytí federace učiněna. Zatímco k dezintegraci Jugoslávie došlo "zdola" akty republik, v Československu byla dohoda učiněna na federální úrovni. V Československu také do řešení situace nevstoupila armáda, na stranu druhou v Československu nebylo, navzdory existenci právní úpravy, provedeno o budoucnosti společného státu referendum. Ačkoliv se to mohlo jevit jakkoliv bolestivé, domnívám se, že právě pokojné okolnosti rozpadu československé federace umožnily, že vzájemné vztahy jsou v současnosti z mého pohledu na velmi dobré úrovni...

Literature:

- BROŽEK, Aleš. Lexikon vlajek a znaků zemí světa, Praha: Kartografie, 2003, 223 s., ISBN 80-7011-776-1
- CABADA, Ladislav. Politický systém Slovinska, Praha: Slon, 2005, 271 s., ISBN 80-86429-37-7
- CRAWFORD, James. The creation of states in international law. Oxford: Clarendon Press, 2006, 870 p., ISBN 0-19-826002-4
- Federální ústavy. 1. Praha: Ústav st. správy, 1969, 225 s., sine ISBN
- GRONSKÝ, Ján. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. Praha: Karolinum, 2005-, 4 sv., ISBN 80-246-1028-0
- HLADKÝ, Ladislav. Bosna a Hercegovina: historie nešťastné země. Brno: Doplněk, 1996, 216 s., ISBN 80-85765-61-6
- HLADKÝ, Ladislav. Slovinsko. Praha: Libri, 2010, 190 s., ISBN 978-80-7277-463-0.
- PIRJEVEC, Jože. Jugoslávie 1918-1992: vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie. Praha: Argo, 2000, 537 s., ISBN 80-7203-277-1

- RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století. [2. díl], Československé vztahy 1945-1992. Bratislava: Academic Press, 1998, 554 s., ISBN 80-86142-06-X
- RYCHLÍK, Jan. Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012, 677 s., ISBN 978-80-7429-133-3
- SLÁDEČEK, Vladimír. Ústava České republiky: komentář. Praha: C.H. Beck, 2007, 935 s., ISBN 978-80-7179-869-9
- STRMISKA, Maxmilián et al. Politické strany moderní Evropy: analýza stranicko-politických systémů. Praha: Portál, 2005, 727 s., ISBN 80-7367-038-0
- ŠTĚPÁNEK, Václav. Jugoslávie - Srbsko - Kosovo: kosovská otázka ve 20. století. Brno: Masarykova univerzita, 2011, 471 s., ISBN 978-80-210-5476-9
- THOMAS, Nigel; MIKULAN, Krunoslav. Válka v Jugoslávii: Slovinsko a Chorvatsko 1991-95. Praha: Grada, 2009, 64 s., ISBN 978-80-247-2876-6
- TITO, Josip Broz. Sabrana djela 28 1. maj - 6. jul 1945. Beograd: Izd. Centar "Komunist", 1988, 263 s., ISBN 8633900750
- ZDOBINSKÝ, Stanislav aj. Ústavní systémy socialistických zemí: kniha pracovníků právnické fak. Univ. Karlovy a Moskevské st. univ. Praha: Panorama, 1988, 479 s., sine ISBN
- ZDOBINSKÝ, Stanislav et al. Československá ústava: komentář. Praha: Panorama, 1988, 531 s., sine ISBN

Contact – email

d.kolumber@seznam.cz